

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: کلیات (هدف و مفهوم ارزیابی تبعات اجتماعی)
۳	مقدمه
۵	نگاهی به ارتباط میان فرهنگ و اقتصاد
۱۱	تعریف ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۳	محدوده و حوزه‌های مورد بررسی در ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۵	مزایای مترتب بر مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۷	جمع‌بندی
۱۷	خودآزمایی
۱۸	فصل دوم: تاریخچه ارزیابی تبعات اجتماعی در جهان و ایران
۱۸	مقدمه
۱۹	مروری بر پیشینه توسعه پایدار
۲۴	مروری بر مفهوم توسعه پایدار
۲۶	پیشینه اقدامات انجام شده در زمینه ارزیابی تبعات اجتماعی
۲۶	اقدامات انجام شده در جهان
۳۱	اقدامات انجام شده در ایران
۳۳	جمع‌بندی
۳۴	خودآزمایی
۳۵	فصل سوم: اقدامات و ابعاد بین‌المللی ارزیابی تبعات اجتماعی
۳۵	مقدمه
۳۶	مستندات و ترتیبات بین‌المللی مرتبط با ارزیابی تبعات اجتماعی
۳۶	حقوق اولیه بشر
۳۷	اعلامیه سازمان بین‌المللی کار در ارتباط با اصول و حقوق بنیادین محیط کار
۳۷	کنوانسیون ۱۶۹ سازمان بین‌المللی کار در خصوص قبایل و بومیان
۳۸	اعلامیه سازمان ملل در ارتباط با حقوق بومیان

صفحه	عنوان
۴۰	نهادهای مرتبط با بحث ارزیابی تبعات اجتماعی و عملکرد آنها
۴۲	اقدامات مرتبط با ارزیابی تبعات اجتماعی در عرصه بین‌المللی
۴۳	الف) ارزیابی چرخه حیات
۴۶	ب) تحلیل هزینه‌ای چرخه حیات
۴۷	ج) ارزیابی تبعات اجتماعی محصول
۵۸	د) مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی
۵۹	ه) استاندارد ایزو ۲۶۰۰۰
۶۲	و) استانداردهای ایزو (۲۰۰۶) ۱۴۰۴۴، (۱۹۹۷) ۱۴۰۴۰
۶۳	ز) ارزیابی اجتماعی چرخه حیات محصول
۶۶	جمع‌بندی
۶۷	خودآزمایی
۶۹	فصل چهارم: محدوده و حوزه‌های مورد بررسی در ارزیابی تبعات اجتماعی
۶۹	مقدمه
۷۰	رویکردهای مختلف در تعریف محدوده مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۷۹	ارزیابی تبعات اجتماعی و چرخه حیات طرح
۷۹	آشنایی با چرخه حیات یک طرح
۸۳	ارزیابی تبعات اجتماعی در کدام یک از مراحل چرخه حیات طرح مصداق می‌یابد؟
۸۷	جمع‌بندی
۸۸	خودآزمایی
۸۹	فصل پنجم: روش‌شناسی مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۸۹	مقدمه
۹۰	رویکردهای موجود در ارزیابی تبعات اجتماعی
۹۰	رویکرد فنی و مشارکتی
۹۱	رویکرد کمی و کیفی
۹۲	رویکرد پیش‌نگر و پس‌نگر
۹۳	مراحل اجرای طرح ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۰۴	متغیرها و شاخص‌های مورد نیاز در مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۱۳	مروری بر مبانی نظری و کاربردی بحث پیش‌بینی و آینده‌نگری
۱۱۹	چگونگی بهره‌گیری از نتایج مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی در یک طرح
۱۲۲	جمع‌بندی
۱۲۴	خودآزمایی

صفحه	عنوان
۱۲۵	فصل ششم: برخی ملاحظات در مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۲۵	مقدمه
۱۲۶	اصول مشترک در انجام مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۲۷	ضرورت توجه به ماهیت پیچیده موضوعات اجتماعی
۱۲۹	نمونه‌ای از آسیب‌ها و تورش‌های مترتب بر مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۳۱	مروری بر مطالعات تجربی در حوزه ارزیابی تبعات اجتماعی طرح‌ها
۱۳۱	الف) مطالعات اجتماعی مربوط به طرح‌های مهندسی رودخانه
۱۳۶	ب) مطالعات اجتماعی مربوط به طرح‌های سدسازی
۱۳۹	ج) مطالعات اجتماعی مربوط به طرح‌های آبیاری و زهکشی
۱۵۰	ارزیابی تبعات اجتماعی و ملاحظات اسلامی
۱۵۳	جمع‌بندی
۱۵۴	خودآزمایی
۱۵۶	فصل هفتم: ارزش‌گذاری اقتصادی تبعات اجتماعی
۱۵۶	مقدمه
۱۵۹	مروری بر مبانی نظری و کاربردی ارزش‌گذاری اقتصادی تبعات
۱۶۱	روش اندازه‌گیری تغییرات تولید
۱۶۲	روش ارزش‌گذاری آسیب‌های حوزه سلامت
۱۶۳	روش اندازه‌گیری اقدامات پیشگیرانه
۱۶۴	روش هزینه سفر
۱۶۶	روش هدونیک
۱۶۷	روش ارزش‌گذاری مشروط
۱۶۹	روش آزمون انتخاب
۱۷۱	روش هزینه جایگزین
۱۷۲	روش انتقال منافع
۱۷۷	جمع‌بندی
۱۷۷	خودآزمایی
۱۷۸	منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۴	جدول ۲-۱ برخی از تفاوت‌های پارادایم رشد و پایداری
۲۸	جدول ۲-۲ رویدادهای مهم در زمینه ارزیابی تبعات اجتماعی (وزیست محیطی) در عرصه بین‌المللی
۵۲	جدول ۳-۱ مروری بر معیارها و شاخص‌های ارزیابی اجتماعی محصول
۶۵	جدول ۳-۲ ذی‌نفعان و مجاری تأثیرگذاری آن‌ها در ارزیابی اجتماعی چرخه حیات محصول
۸۶	جدول ۴-۱ چهارچوب نمونه جهت ارزیابی تبعات اجتماعی یک طرح به تفکیک مراحل ...
۹۲	جدول ۵-۱ منابع داده‌های مورد نیاز در ارزیابی تبعات اجتماعی
۹۸	جدول ۵-۲ چک‌لیست ارزیابی اقدامات انجام شده در طرح‌های ارزیابی تبعات اجتماعی
۱۰۵	جدول ۵-۳ تصویری از متغیرهای مورد نیاز در یک طرح ارزیابی تأثیرات اجتماعی
۱۰۷	جدول ۵-۴ نمونه‌ای از تغییرات ناشی از فعالیت‌های معدنی که می‌توانند تبعات اجتماعی در ...
۱۴۲	جدول ۶-۱ آثار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر روستاهای مشغول جابه‌جایی ناشی از اجرای سد گتوند
۱۷۰	جدول ۷-۱ ویژگی‌ها و سطوح تعریف شده برای ارزیابی اجتماعی طرح بهره‌برداری از معدن (فرضی)
۱۷۱	جدول ۷-۲ گزینه‌های نهایی انتخاب برای ارزیابی اجتماعی طرح بهره‌برداری از معدن (فرضی)

فهرست نمودار

صفحه	عنوان
۹	نمودار ۱-۱ عوامل مؤثر بر تحولات فرهنگ در جوامع
۳۰	نمودار ۲-۱ منحنی کوزنتس
۳۰	نمودار ۲-۲ منحنی زیست محیطی کوزنتس
۵۸	نمودار ۳-۱ حوزه‌های مؤثر در مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی از منظر یونیدو
۶۴	نمودار ۳-۲ چرخه حیات یک محصول
۷۰	نمودار ۴-۱ تعریف گسترده از محدوده مطالعات ارزیابی تبعات اجتماعی
۸۳	نمودار ۴-۲ چرخه حیات طرح
۱۱۷	نمودار ۵-۱ وضعیت نسبی آینده‌های ممکن، باور کردنی، محتمل و مطلوب
۱۲۰	نمودار ۵-۲ نمونه‌ای از تبعات مترتب بر یک فعالیت معدنی
۱۷۳	نمودار ۷-۱ روش‌های ارزش‌گذاری تبعات اجتماعی و مصادیقی از استفاده آن‌ها

پیشگفتار

توسعه، فرایندی پیچیده و پویاست. بدون شک بخشی از این پیچیدگی ریشه در ابعاد مختلف این پدیده (همچون توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی) دارد. این همان چیزی است که در بسیاری از متون به عنوان یکی از تفاوت‌های ماهیتی توسعه و رشد بدان اشاره شده است. در واقع زمانی که از رشد صحبت می‌شود یک مفهوم کمی مد نظر است؛ اما هنگامی که از توسعه سخن به میان می‌آید در کنار معیارهای کمی به مفهوم کیفی نیز توجه می‌شود.

چنانچه بحث را محدود و بر حوزه اقتصاد تمرکز کنیم، مشاهده می‌شود که این تمایز میان مفهوم رشد و توسعه (در حوزه اقتصاد)، به‌ویژه در نیمه دوم قرن بیستم، منشأ بسیاری از اتفاقات شده است. بشر فرا گرفت هم‌زمان با استفاده از منافع رشد اقتصادی، تبعات نامطلوب این رشد در حوزه‌های اجتماعی، زیست‌محیطی و غیره را نیز باید مد نظر قرار دهد و به حداقل رساند؛ به گونه‌ای که ارزیابی تبعات فعالیت‌های اقتصادی به عنوان یک جنبش فکری، علمی - تحقیقاتی و اجرایی در سطوح ملی و بین‌المللی ظهور یافت. این بحث با مطرح شدن مقوله توسعه پایدار و قرار گرفتن آن در کانون توجه جامعه جهانی هرچه بیشتر اهمیت یافت و به تدریج به عنوان یک الزام به آن توجه شد.

در بحث ارزیابی تبعات فعالیت‌های اقتصادی تلاش می‌شود در قالب روش‌شناسی مشخص، تبعات (اغلب منفی) مترتب بر فعالیت‌های اقتصادی شناسایی، پایش، ارزیابی و اندازه‌گیری شوند؛ با این هدف که بتوان قضاوت و تصمیم‌گیری بهتری نسبت به فعالیت‌های اقتصادی داشت. چرا که مشاهده می‌شود در یک طرح اقتصادی بعضی تبعات ایجاد شده جدا از اینکه بخشی از منافع طرح را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند، توجیه‌پذیری طرح مورد نظر را نیز منتفی می‌سازند. در حوزه موضوعات اجتماعی - فرهنگی این بحث موضوع کتاب حاضر است که از آن به ارزیابی تبعات اجتماعی - فرهنگی فعالیت‌های اقتصادی تعبیر می‌شود. در این کتاب تلاش شده است همگام با اقدام‌های انجام‌شده در عرصه بین‌المللی، مستندی ارائه شود که در چهارچوب مبانی و معیارهای علمی، نیاز خوانندگان محترم را در طرح‌های کاربردی اقتصادی در زمینه ارزیابی تبعات اجتماعی و فرهنگی تأمین کند. انتظار می‌رود کتاب حاضر،

همراه با دو کتاب دیگر تدوین شده از سوی مؤلف با عنوان‌های *ارزیابی اقتصادی طرح‌ها (اقتصاد مهندسی)* و *ارزیابی اقتصادی طرح‌ها (موضوعات پیشرفته)* بتواند مجموعه کاملی را در زمینه ارزیابی اقتصادی و مالی طرح‌ها و نیز ارزیابی تبعات مترتب بر آن‌ها در اختیار علاقه‌مندان در رشته‌های مختلف اقتصاد و مدیریت (گرایش‌های مختلف)، مهندسی صنایع، علوم اجتماعی و سیاست‌گذاری علم و فناوری و غیره در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد قرار دهد.

کتاب حاضر حاصل تجربه‌ها و یافته‌های اینجانب در قالب مطالعات شخصی، تدریس دروسی چون «اقتصاد مهندسی»، «ارزیابی اقتصادی طرح‌ها»، «ارزش‌گذاری اقتصادی منابع طبیعی» و «فناوری و توسعه» در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد و نیز اجرای طرح‌های تحقیقاتی متعدد است؛ لذا از سازمان «سمت» که این فرصت را در اختیار اینجانب قرار داد تا آموخته‌های خود را در کتاب حاضر به رشته تحریر درآورم کمال تشکر و امتنان را دارم.

در پایان ضمن سپاس از داوران محترم کتاب، بر خود واجب می‌دانم از تدابیر و مساعی جناب آقای دکتر مرتضی عزتی، مدیر محترم گروه اقتصاد سازمان «سمت»، و نیز بانوان گرامی خانم‌ها مریم کشوری و رضوان صادقیان، کارشناسان محترم این گروه، تشکر و قدردانی کنم. امید است کتاب حاضر به عنوان گامی کوچک در پیمودن مسیر دشوار توسعه پایدار در کشور مفید واقع شود.

امیرحسین مزینی

دی ماه ۱۳۹۹